

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗВО У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ВСТУП ДО МОВОЗНАВСТВА»

STUDENTS' INDEPENDENT STUDY OF PEDAGOGICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION IN THE STUDY OF THE DISCIPLINE "INTRODUCTION TO LINGUISTICS"

У статті досліджено роль самостійної роботи у сучасних закладах вищої освіти. Зазначено, що на сучасному етапі зростає роль самостійної роботи, в процесі якої студенти отримують не тільки нові знання, вміння та навички, а й досвід творчої діяльності. Самостійна робота має сприяти отриманню вмінь навчатися, саморозвиватися, здатності творчо застосовувати здобуті знання, а також адаптуватися до вчительської діяльності.

Розглянуто специфіку організації самостійної роботи студентів педагогічних закладів освіти як ефективного засобу підвищення рівня знань і закріплення практичних навичок у процесі вивчення дисципліни «Вступ до мовознавства». Визначено основні шляхи формування мотивації студентів до самостійної роботи. Серед них виокремлюємо: врахування інтересів студентів; використання інтерактивних методів; підбір завдань творчого й проблемного характеру; можливість вибору теми самими студентами; професійна спрямованість завдань; надання можливості продемонструвати свої здібності та інші.

Проаналізовано співвідношення годин, відведених на самостійне опрацювання матеріалу, та годин на аудиторну роботу. Запропоновано ефективні методи та форми організації самостійної роботи студентів. Визначено орієнтовну тематику індивідуальної роботи і систему лінгвістичних вправ, спрямованих для опрацювання певних тем та закріплення матеріалу. У статті зазначено, що чимале значення в процесі вивчення курсу надається творчій самостійній роботі, яка активізує пошукову діяльність студентів-філологів, сприяє розвитку мислення, зміцнює пам'ять, розширює аналітичне мислення. У висновках зазначено, що в умовах навчання, спричинених світовою пандемією, різко зросла роль самостійної роботи студентів. Цей вид роботи поступово стає провідним в організації навчального процесу. Самостійну роботу слід організувати так, щоб при цьому розвивалася особистість кожного студента, оскільки основною функцією самостійної роботи є формування висококультурної особистості.
Ключові слова: аудиторна робота, самостійна робота, заклад вищої освіти, організація навчального процесу, мотивація студентів.

The article examines the role of independent work in modern higher education institutions. It is defined that nowadays the independent work role is growing, in the process of which students gain new knowledge, skills, and abilities and gain creative experience. Independent study should contribute to the acquisition of skills to learn, self-develop, creatively apply the acquired knowledge and adapt to teaching.

The specifics of the pedagogical educational institution students' independent work organization as an effective means of raising the level of knowledge and consolidation of practical skills in the study of the discipline "Introduction to Linguistics" are considered. The main ways of forming students' motivation to work independently are determined. Among them are: Taking into account the interests of students. Use of interactive methods.

Selection of creative, problem-solving tasks. The ability to choose the topic by students themselves.

Professional orientation of functions.

Providing opportunities to demonstrate their skills and others.

The hours' ratio devoted to independent processing of material and hours for classroom work is analyzed. Practical methods and forms of organization of independent work of students are offered. Approximate topics of individual work and a system of linguistic exercises aimed at working on specific topics and consolidating the material are determined. The article notes that immense value in the course study is given to independent creative work, which activates the search activities of students of philology, promotes the development of thinking, strengthens memory, and expands analytical thinking. The conclusions state that in the conditions of education caused by the global pandemic, the role of students' independent work has sharply increased. This type of work is gradually becoming a leader in the organization of the educational process. Independent work should be organized so that each student's personality develops, as the primary function of independent work is the formation of a well-cultured personality.

Key words: classroom work, independent work, higher education institution, educational process organization, students' motivation.

UDK 378.147:61]:881.161.2)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/34-2.3>

Бачинська Г.В.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри українського
та загального мовознавства
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Тишковець М.П.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри української мови
Тернопільського національного
медичного університету
імені І.Я. Горбачевського

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасний розвиток України вимагає від вищої школи фундаментальних змін. Вони скеровані на забезпечення якості освіти, реалізацію індивідуального досвіду на засадах студентоцентрованого підходу. Перебудова вищої освіти скерована не лише на засвоєння майбутніми педагогами мовної теорії, а й на вироблення у них стійких навичок до

самостійного здобуття знань, самовдосконалення і самореалізації.

Сучасна школа чекає від учителя ґрунтовних знань, відповідальності за долю довірених йому людей. Доречною тут є думка А. Кузьмінського, що «...сучасний учитель повинен мати високу культуру, комунікабельність, здатність неперервно поповнювати свої знання самостійно» [3, с. 347].

У сучасному закладі вищої освіти зростає значення самостійної роботи, у процесі якої студенти отримують не тільки нові знання, уміння та навички, а й досвід творчої діяльності. Правильно організована самостійна робота дає можливість майбутнім педагогам навчитися працювати з великою кількістю інформації. Самостійна робота може сприяти отриманню ґрунтовних знань, бути інструментом формування у вчителів таких якостей, як самостійність, мобільність, активність та ін.

Перехід закладів освіти на Болонський процес, орієнтація освіти на європейські стандарти зумовили значущість організації самостійної роботи. Саме цей вид діяльності має сприяти отриманню вмінь навчатися, саморозвиватися, здатності творчо застосовувати здобуті знання, а також адаптуватися до вчительської діяльності. У сучасних умовах стрімкого розвитку суспільства здобуті знання швидко старіють, саме тому студенти мають навчитися здобувати їх самостійно.

Зважаючи на реорганізацію освітнього процесу, змінюється місія викладача. Сучасний викладач повинен навчити студентів учитися, самостійно опрацьовувати інформацію та використовувати її в практичній діяльності. Здобувач вищої освіти має змінити статус пасивного споживача знань на активного дослідника. Це спричинене не лише потребою у висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівцях, а й реаліями сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням організації самостійної роботи у вітчизняній і зарубіжній літературі присвячено багато досліджень. Сутність поняття самостійної роботи досліджували А.М. Алексюк, І.П. Задорожна, І.А. Нагрибельна, В.А. Козаков, П.І. Підкасистий та ін. Проблеми виокремлення ознак самостійної роботи порушували Є.Я. Голант, Н.Г. Дайрі, Б.П. Єсіпов, Р.Г. Лемберг, Г.М. Муртазін та ін. Питання педагогічного керівництва самостійною роботою аналізували В.К. Буряк, Л.В. Задорожна, І.І. Лустенко, В.Ф. Шаталова та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на значну кількість досліджень із вказаної теми, проблема організації самоосвітньої роботи студентів педагогічних закладів під час вивчення дисциплін лінгвістичного циклу рідко була предметом наукового дослідження, що й зумовило вибір теми наукової розвідки.

Мета дослідження – на прикладі роботи кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка проаналізувати специфіку організації самостійної роботи студентів у вивченні дисципліни «Вступ до мовознавства» та визначити методи її побудови.

Виклад основного матеріалу. Поняття «самостійна робота» в педагогічній літературі не має єдиного трактування. В «Енциклопедії освіти»

самостійну роботу трактовано так: «самостійна робота призначена не тільки для оволодіння кожною дисципліною, а й для формування навичок роботи загалом у навчальній, науковій, професійній діяльності, здатності приймати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблему, знаходити конструктивні рішення, вихід із кризової ситуації; по-друге, як таку, що необхідна тим студентам, які мають намір пов'язати своє життя з наукою, впродовж усього навчання у вищому навчальному закладі» [2, с. 345].

Ю.К. Бабанський стверджує: «Самостійна робота – це вид діяльності, під час якої студенти (за завданням викладача і під його керівництвом) самостійно виконують пізнавальне завдання, демонструючи зусилля, активність [1, с. 17].

Ураховуючи ці та інші підходи до визначення самостійної роботи, вважаємо, що ефективність самостійної роботи студента залежить від рівня мотивації здобувача освіти, вміння визначати проблему та передбачити шляхи її вирішення, представляти результати, аналізувати ефективність своєї роботи.

До основних шляхів формування мотивації студентів до самостійної роботи зараховуємо:

- урахування інтересів студентів;
- використання інтерактивних методів;
- підбір завдань творчого, проблемного характеру;
- можливість вибору теми самим студентом;
- професійну спрямованість завдань;
- надання змоги продемонструвати свої можливості;
- інформування про результати досягнень.

Нині організація самостійної роботи зазнала суттєвих змін. Під час систематичного навчального процесу самостійна робота часто зводилася до опрацювання студентами окремих тем із розділів лінгвістичних дисциплін, виконання індивідуальних завдань і самостійної роботи під час проведення аудиторних занять.

Однак вимушені зміни в організації навчального процесу, спричинені світовою пандемією, вивели самостійну роботу на новий якісний рівень, адже вона стала способом отримання студентами нових знань і вмінь без безпосередньої участі в цьому процесі викладачів, а лише за допомогою їх консультацій та керівництва. Під час такої роботи студент не лише самостійно опрацьовує матеріал, а й учиться самостійно ставити проблему.

«Вступ до мовознавства» у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка опановують студенти I курсу факультетів філології і журналістики та іноземних мов. Майбутні філологи вивчають цю дисципліну впродовж одного семестру. Кількість годин, яка відводиться для засвоєння курсу, є однаковою. Більше годин на самостійну роботу передбачено

на факультеті іноземних мов – 58 год. На факультеті філології і журналістики – 48 год. Навчальний план передбачає самостійну роботу в обсязі не більше 2/3 від усього навчального часу студента, відведеного на вивчення дисципліни, передбаченого нормативними документами Міністерства освіти і науки України.

Дисципліна «Вступ до мовознавства» належить до нормативних на філологічних факультетах. Під час вивчення цього предмета студенти отримують первинні знання про системність мови на фонетико-фонологічному, морфемному, лексичному, морфологічному, синтаксичному мовних рівнях.

Здатність спілкуватися державною мовою (як усно, так і письмово), опанування навичок аналізу лінгвістичних явищ із погляду фундаментальних принципів і знань; знання природи і сутності мови, походження і закономірностей розвитку мов, особливостей структури мови, класифікації мов світу – це ті загальні та фахові компетентності, яких набувають студенти, навчаючись у закладах вищої освіти на філологічних факультетах. Значна частина роботи для досягнення відповідних компетентностей належить самостійній роботі студента, оскільки така форма організації навчального процесу формує сучасного фахівця.

У робочих програмах курсу розроблений і затверджений тематичний план самостійної роботи, який включає виконання як самостійної роботи у вигляді творчих завдань, так і завдань практичного спрямування.

Студентам запропоновано такі теми для самостійної роботи:

- генеалогічна класифікація мов світу;
- мова і мислення, мова як суспільне значення;
- фонетична і фонематична транскрипція;
- характеристика звуків мови;
- фонетичні процеси;
- письмо, його історія;
- слово, його значення;
- ономастика;
- фразеологія;
- лексикографія;
- граматична форма, граматичне значення, граматичні категорії.

До традиційних форм організації самостійної роботи студентів належить виконання науково-дослідних завдань із переліком тем рефератів:

1. Теорії походження мови.
2. Походження малюнквого письма.
3. Походження і розвиток клинописного письма.
4. Особливості понятійного (ідеографічного) письма.
5. Особливості понятійного (ієрогліфічного) письма.
6. Закономірності виникнення і розвиток складового письма.

7. Виникнення буквено-звукового письма.
8. Закономірності розвитку буквено-звукового письма.
9. Давньоєгипетське письмо.
10. Давньогрецьке письмо.
11. Виникнення латиниці.
12. Слов'янські просвітителі Кирило і Мефодій.
13. Кирилиця та глаголиця – перші слов'янські азбуки.
14. Розвиток слов'яно-кириличного письма.
15. Зародження писемності в давніх слов'янських народів.
16. Історія походження української мови.
17. Історія становлення й розвитку української літературної мови.
18. Історія походження українського правопису.
19. Дохристиянські імена.
20. Князівські імена.
21. Календарні імена.
22. Значення імен.
23. Імена по батькові колись і тепер.
24. Шляхи виникнення українських прізвищ.
25. Прізвища, утворені від особових власних імен.
26. Прізвища й топонімічні назви.
27. Прізвища, утворені від назв адміністративних посад і військової служби.
28. Прізвища, виникнення яких пов'язане з економічним життям країни.
29. Про що розповідають географічні назви?
30. Вулиці й площі міста Тернополя.

Одним із дієвих методів у самостійній роботі студентів із «Вступу до мовознавства», що закріплює теоретичні знання, формує практичні вміння, а також систематизує й узагальнює ці знання і вміння, є метод тренувальних вправ. Пропонуємо типові види завдань.

1. Запишіть слова фонетичною транскрипцією. Знайдіть явища асиміляції, охарактеризуйте її: а) за напрямом; б) за видом; в) за повнотою.

Боротьба, скинути, копитце, нижчий, безшовний, кішці, зшити, знання, міцність, веснянка, просьба, зсипати, так давно, безшумний, льотчик, виніши.

2. Запишіть слова фонетичною транскрипцією. Чим пояснюється наявність варіантів однієї і тієї ж голосної фонемі? За яким принципом орфографії пишуться ці слова? Підберіть перевірені слова.

Зима, нести, везти, брести, мести, летіти, здирати, починати, тексти.

3. Визначте, які фонетичні процеси відбулися у словах: *трагікомедія, знаменосець, мінералогія*.

4. Розмежуйте явище протези та епентези у діалектних, просторічних та літературних словах: *Ганна, вулиця, ідея, яблуко, Європа, гострий, сплю, ловлю, горіх, іржати, імла, гарбуз, люблю, він, вісім, павук*.

5. Визначте, які фонетичні процеси відбулися у словах: *бджола, Гандзя, муляр, лицар, нести, класти*.

6. Утворіть синонімічні ряди, виокреміть у них доміанти. Визначте типи синонімів: *берегти, битися, близький, важливий, відбивати, гарний, ґрунтовий, дорога, їсти, іти, кричати, лаяти, навчання, напружений, обличчя, особистий, холод*.

7. Розмежуйте багатозначні слова й омоніми. Визначте різновид омонімів (гомогенні чи гетерогенні): *коса, деркач, лавка, мул, роман, мати, три, поле, носи, доли, замок, сонце, мука, земля, гілка, журавель, гніздо*.

8. Відмежуйте однозначні слова від багатозначних. Чому виокремлені вами слова є однозначними?

Світлий, суниця, співак, чистий, буквар, грамати́ка, рукав, дрімати, гніздо, суфікс, місяць, ручка, море, сніг, листок, дівчина, школа, хвиля, калина, дорога, хліб, гелікоптер, сестра.

9. Серед наведених слів укажіть ті, що належать до пасивної лексики. Визначте їх тип: історизми, архаїзми, неологізми: *смерд, ректи, срібнотканий, вої, князь, кріпак, вїт, земство, повіт, волость, цирульня, перст, губернатор, чоло, десниця, свита, очіпок, врата, інтернет, яблуневоцвітний, сап'янці*.

10. Замініть одним словосполученням: *люди в білих халатах, інженери людських душ, блакитне паливо, великий мариніст, вовки моря, володарка серця, дерево життя, джерело знань, зелена*

аптека, любителі тихих світанків, зелений вік, корабель пустині, любителі тихого полювання, майстри пера, машина клімату, народний обранець, перша книга.

11. Розмежуйте синтетичні й аналітичні граматичні форми: *зеленіший, найзеленіший, більш зелений, найменш зелений; читаю, читатиму, буду читати; читай, читатиму, буду читати, хай читає; школа, у школі, від школи; стіл, на столі*.

Висновки. В умовах навчання, спричинених світовою пандемією, різко зросла роль самостійної роботи студентів у закладах вищої освіти. Цей вид роботи поступово стає провідним в організації навчального процесу. Самостійна робота є активною творчою діяльністю здобувачів вищої освіти, яка повинна мати місце як в аудиторній, так і в позааудиторній діяльності. Роботу слід організувати так, щоб при цьому розвивалася особистість кожного студента, оскільки основною функцією самостійної роботи є формування висококультурної особистості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабанський Ю.К. Оптимизация процесса обучения: общедидактический аспект : научное издание. Москва : Педагогика, 1977. 254 с.
2. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; головний редактор В.Г. Кремінь. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ : Знання, 2005. 486 с.